

Список бібліографічних посилань: 1. Ігнат'єв І. В., Павленко О. С., Ранчинська А. О., Тарасова Н. О. Деякі зразки малокаліберних мисливських карабінів калібру. 22LR, їх сліди на кулях та гільзах : довід. для суд. експертів-балістів. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2006. 21 с. 2. Концерн Калашников. URL: <http://kalashnikovconcern.ru/izhmash>. 3. Матвієнко С. А. Щодо проблемних питань проведення судово-балістичної експертизи з ідентифікації мисливської нарізної зброї на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1 (75). С. 496–507. 4. Криміналістичні мітки на мисливській зброї, виготовленій шляхом перероблення автоматів Калашникова : метод. рекомендації. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2010. 8 с.

Одержано 08.10.2018

УДК 343.98

Ігор Ростиславович ШИНКАРЕНКО,

кандидат юридичних наук, професор, завідувач сектору теоретичних досліджень та редакційно-видавничої діяльності лабораторії теоретичних досліджень, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса;

Ганна Олександрівна СПІЦИНА,

доктор юридичних наук, доцент, завідувач лабораторії теоретичних досліджень, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема прав людини та громадянина – одна з найактуальніших у національному законодавстві будь-якої країни світу. Інститут прав людини та громадянина закріплює свободу народу і кожної людини від свавілля державної влади і є серцевиною конституційного ладу. Саме права і свободи людини й громадянина, закріплені в нормах права, створюють у своїй єдності правовий статус особи [1, с. 55–63].

В умовах сьогодення в Україні формується законодавча система, що є нормативним підґрунтям впровадження стандартів Європейського суду з прав людини (далі, - ЄСПЛ) щодо забезпечення прав і свобод людини у всі сфери протидії злочинності та особливо у кримінально-процесуальну та судово-експертну діяльність.

Підґрунтям визначення існуючих фундаментальних та прикладних проблем у сфері забезпечення прав і свобод людини під час судово-експертної діяльності, є правова теорія про зміст прав і свобод людини. Історія людства свідчить, що еволюція суспільства поступово йшла шляхом формування принципу домінування свободи і права, оскільки становлення супроводжувалося боротьбою доктрин і традицій, характерних для тієї чи іншої країни та формування відповідної правової парадигми.

Дослідженнями ідей прав людини та усвідомленням взаємовідносин людини з природою, суспільством, державою у Древній Греції та Древньому Римі займалися Аристотель, Геракліт, Демосфен, Перикл, Платон, Сократ та ін.

Проблематику прав і свобод людини в різні періоди розвитку суспільства досліджували вчені різних галузей права. Визначенням філософсько – правових основ забезпечення прав і свобод людини в діяльності держави займалися Ж. Ж. Русо, І. Кант, Дж. Локк, Н. Еліас, ДЖ. Ролз, Р. Дворкін, М. Бердяєв та ін.; в загальнотеоретичному плані проблеми прав людини досліджувалися М. В. Вітруком, Л. Д. Воєводіним, А. П. Горшеневим, В. І. Круссом, Є. Д. Лукашовою, Г. Д. Мальцевим, Р. А. Мюллерсоном, В. А. Патюліним, І. В. Ростовщиковим, Ф. М. Рудинським, К. Б. Толкачевим, Б. С. Єбзеєвим, Ю. А. Розенбаумом, Ф. М. Рудницьким та ін.

Теоретико-правові основи кримінального провадження, розмежування слідства та дізнання, формування системи контролю за законністю розкриті у працях таких науковців, як С. І. Викторський, Л. І. Даньшин, З. Д. Єнікєєв, В. Случевський, І. Я. Фойницький.

На сучасному етапі значна увага приділяється дослідженням проблем забезпечення та утвердження прав і свобод людини у наукових працях таких вчених як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, М. Н. Гуренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, Ю. Ф. Кравченко, М. Й. Курочка, О. В. Негодченко, П. М. Рабінович, А. Р. Михайленко, О. А. Пушкін, О. Ф. Скакун, Ю. С. Шемшученко та ін. [2, с. 5–8; 3, с. 17–23; 4; 5, с. 12–14; 6–10; 11, с. 92–94]. Однак, зазначимо, що в наукових працях зазначених науковців недостатньо розглянутий механізм контролю за забезпеченням прав і свобод людини під час провадження судової експертизи.

На сучасному етапі питанням оптимізації правоохоронної діяльності та міжнародного співробітництва з точки зору захисту прав людини й основних свобод, присвячені наукові праці Ю. Ф. Кравченка, в яких розкриваються принципи, форми і методи діяльності українських державних інституцій з охорони основних прав і свобод людини й громадянина, розглядаються проблеми оптимізації діяльності органів внутрішніх справ з питань забезпечення прав і основних свобод людини. Автором досліджуються: розвиток демократичних засад нашої держави; збагачення позитивного права природно-правовими ідеями й цінностями; адаптація різноджерельного, у тому числі «некодифікованого» права; збагачення українського права ідеями про перевагу «духу» над «буквою» права, перевагу телеологічного тлумачення над догматикою, домінуючу роль загальних принципів права в ієрархії цінностей правової системи, про впровадження правил преторіанського типу; інтенсифікація процесу інтеграції правової системи України у світову та європейську правові системи; демократичне громадянство [7].

Вирішенням проблем забезпечення прав учасників кримінального процесу при призначенні й проведенні судових експертиз присвячені наукові праці В. П. Бож'єва, І. Б. Михайловської, І. Л. Петрухіна, М. С. Строговича, А. А. Чувільова та ін. Розкриті ними питання важливі для загального розуміння сутності проблеми, але це не вичерпує всього різноманіття питань, що мають недостатню визначеність та неналежне теоретичне обґрунтування для прийняття важливих процесуальних рішень по справі.

Ми згодні з думкою, що запровадження міжнародних стандартів у судово-експертну діяльність на теренах України повинно йти шляхом правового закріплення стандартів ЄСПЛ щодо забезпечення прав і свобод людини на досудовому та судовому рівнях кримінального провадження та розвитку «нових тенденцій і новітніх технологій проведення експертиз» [12, с. 5].

На нашу думку, найбільш розповсюдженими помилками під час прийняття рішення та проведення судової експертизи є: порушення встановленого порядку отримання доказів, тобто докази, що отримані з істотним порушенням прав людини і основоположних свобод, крім випадків визначених Конституцією України (ст. 29–31) та ін. [13].

Отже, ми можемо говорити про порушення стандартів ЄСПЛ щодо забезпечення прав і свобод людини під час негласного та гласного досудового розслідування, судового провадження стосовно формальних вимог до національного законодавства щодо використання заходів з втручанням у права і свободи громадян, спрямованих на отримання фактичних даних та матеріальних об'єктів – доказів по конкретному кримінальному провадженню.

Вважаємо, по-перше, у законодавстві повинен бути закріплений вичерпний список злочинів, підготовка або вчинення яких може привести до проведення окремих оперативно-розшукових заходів – слідчих (розшукових) дій – негласних слідчих (розшукових) дій; по-друге, повинен бути чітко визначений перелік суб'єктів, які можуть здійснювати вищезазначені дії, що обмежують права і свободи людини; по-третє, повинна бути здійснена щодо відповідних груп злочинів конкретизація вищезазначених дій у законодавчих актах на ґрунті принципу пропорційності з визначенням змісту, терміну та порядку використання заходів.

Вивчення рішень Європейського суду з прав людини свідчить, що оцінка дотримання права особи на справедливий суд залежить від проведення експертизи, можливостей впливати на вибір особи експерта, брати участь у проведенні експертизи та допиті експерта [14, с. 141–147]. Таким чином, в умовах сьогодення вбачається необхідність теоретичного аналізу існуючих філософсько-правових концепцій забезпечення прав і свобод людини та

розробки теоретико-правової концепції судового контролю за означеною діяльністю під час прийняття рішення та проведення судових експертиз в межах досудового слідства кримінального провадження.

Умовами розробки такої концепції можуть бути наступні напрямки наукових досліджень: визначення принципів, завдань та напрямів, підстав класифікації видів судових експертиз, форм та суб'єктів судово-експертної діяльності; дослідження зв'язку права на захист від обвинувачення та підстав використання висновку експерта у доказуванні; класифікація видів об'єктів судових експертиз в залежності від джерел та способів їх отримання: слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії; обґрунтування обмеження конституційних прав і свобод особи під час отримання зразків об'єктів судової експертизи; розробка рекомендацій щодо впровадження у судово-експертну діяльність України європейських стандартів забезпечення прав і свобод людини; наукового обґрунтування напрямів щодо удосконалення нормативно-правової процедури прийняття рішення, визначення експерта, проведення та оформлення висновків експертом за результатами проведеної судової експертизи; визначення критеріїв ефективності організаційного забезпечення прав і свобод людини під час провадження судової експертизи у межах досудового слідства.

Вищезазначене забезпечить формування науково-обґрунтованої системи забезпечення прав і свобод людини під час провадження судової експертизи на стадії досудового розслідування кримінального провадження, підвищення ефективності судово-експертної діяльності на ґрунті впровадження інноваційних технологій та сучасних управлінських моделей діяльності експертних установ Міністерства юстиції та правоохоронних органів України [15, с. 22].

Список бібліографічних посилань: 1. Спіцина Г. О. Конституційний захист прав людини – європейський вибір України. *Публічне право*. 2018. № 2 (30). С. 55–63. 2. Авер'янов В. Б. Принцип верховенства права і реформа українського адміністративного права. *Адвокат*. 2000. № 2. С. 5–8. 3. Бандурка О. М., Пушкін О. А. Права і свободи людини та громадянина, судовий їх захист // Концепція розвитку законодавства України : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, травень 1996 р.) / за ред. В. Ф. Опришки. Київ, 1996. 510 с. 4. Гуренко М. М. Розвиток політико-правової думки про гарантії прав та свобод людини та громадянина : монографія. Київ : Логос, 2002. 252 с. 5. Кондратьєв Ю. Я. Конституційні права і свободи людини і громадянина під захистом кримінального закону // Теорія та практика застосування чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства в сучасних умовах. Київ : НАВС України, 2002. Ч. 1. С. 12–14. 6. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків : Право, 1997. 63 с. 7. Кравченко Ю. Ф. Свобода як принцип демократичної правової держави : монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 406 с. 8. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан : монография. Киев : Юринком Интер, 1999. 445 с. 9. Курочка М. Й. Законність в оперативно-розшуковій діяльності та прокурорський нагляд за її дотриманням : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04. Київ, 2000. 19 с. 10. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учеб. Харьков : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с. 11. Шемшученко Ю. С. Конституція України і права людини // Конституція України – основа модернізації держави та суспільства : матеріали наук. конф. (м. Харків, 21–22 черв. 2001 р.) / упоряд. Ю. М. Грошевий, М. І. Панов. Харків, 2001. С. 92–94. 12. Ключев О. М. Міжнародні стандарти та міжнародне співробітництво у сфері судово-експертної діяльності в Україні // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю створення Харків. наук.-дослід. ін-ту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 10–11 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 5–8. 13. Несінов О. Дотримання процедури отримання висновку експерта в слідчо-судовій практиці майже завжди підлягає сумніву // ЛігаЗакон : портал. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytcs/159644_dotrimannya-protseduri-otrimannya-visnovku-eksperta-v-sldcho-sudovy-praktits-mayzhe-zavzhdi-pdlyaga-sumnvu (дата звернення: 06.10.2018). 14. Крикунов О., Карпінська Н. Практика Європейського суду з прав людини щодо експертиз у кримінальному провадженні. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2 (8). С. 141–147. 15. Шинкаренко І. Р., Спіцина Г. О. Історичні витоки та перспективи розвитку теорії й практики судової експертизи // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю створення Харків. наук.-дослід. ін-ту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 10–11 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 20–22.

Одержано 08.10.2018

УДК 343.1

Володимир Іванович ШЕСТАКОВ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ АБО ПРОКУРОРА ЯК ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Ефективність і якість кримінального провадження напряду залежать від належної регламентації процедур оскарження рішень, дій або бездіяльності органів і службових осіб, які здійснюють судочинство. Отже, цілком справедливо відзначити, що відповідний кримінальний процесуальний інститут, з одного боку, є запорукою реалізації основних прав особи у кримінальному провадженні, з іншого не має ставити зайвих перешкод повноті та швидкості вирішення справи. Тому розгляд нагальних проблем щодо його розвитку й удосконалення має залишатись у полі зору науковців і практиків.

У даних питаннях існує чимало невирішених аспектів, зокрема, невідповідності у розумінні співвідношення понять оскарження та інституту оскарження, а також кількості та змісту відповідних інститутів і субінститутів кримінального процесу.

У чинному КПК України загальний інститут оскарження набув системного закріплення шляхом виділення кількох окремих інститутів, як-то глава 26 КПК України, «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування», глава 31 КПК України «Провадження у суді апеляційної інстанції», глава 32 КПК України «Провадження у суді касаційної інстанції» тощо. Тобто однорідні процесуальні норми, що забезпечують реалізацію права на оскарження, згруповано залежно від стадії процесу, а вже внутрішня градація передбачає застосування додаткових ознак, зокрема, суб'єктів, умов, строків тощо. При цьому можна побачити, що реалізація вимоги ч. 2 ст. 303 КПК України, про те, що скарги на інші рішення, дії або бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді, навряд чи може бути ефективною без удосконалення відповідного інституту кримінального процесуального права. Правила, встановлені ст. 314–316 КПК України, стосуються порядку підготовчого судового провадження і не регламентують питань оскарження.

Отже, на нашу думку, законодавча техніка чинного КПК України та нагальні потреби судової практики зумовлюють формування окремого правового інституту оскарження рішень, дій або бездіяльності, здійснених на досудовому розслідуванні, під час підготовчого судового провадження. Введення відповідних норм є вельми вагомою потребою і тісно пов'язано із удосконаленням інституту, визначеного главою 26 КПК України. Тому передусім слід виділити загальні риси та недоліки, притаманні останньому.

На сьогодні у главі 26 КПК України інститут оскарження процесуальних рішень, дій або бездіяльності під час досудового розслідування у цілому структурований залежно від суб'єкта, чиї рішення, дії або бездіяльність оскаржуються.

Так, щодо рішень, дій або бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування сукупність правових норм визначають: 1) предмет і суб'єктів оскарження (ст. 303 КПК України); 2) строк подання скарги та підстави її повернення (ст. 304 КПК України); 3) правові наслідки подання скарги (ст. 305 КПК України); 4) порядок розгляду скарг (ст. 306 КПК України); 5) вимоги щодо ухвали слідчого судді за наслідками розгляду скарги (ст. 307 КПК України). Такий підхід в цілому є логічним і відповідні норми мають удосконалюватись щодо їхнього внутрішнього змісту.

Стаття 308 КПК України встановлює окремі правила оскарження недотримання розумних строків під час досудового розслідування. Такі скарги спочатку можуть бути подані лише прокурору вищого рівня. До суду оскаржується вже рішення прокурора про відмову у задоволенні скарги (п. 9-1 ч. 1 ст. 303 КПК України). Тобто законодавець вважає, що недотримання слідчим або прокурором розумних строків не є таким порушенням прав і